

Kronikk i Aftenposten 16.2.2009

Opphev minstestrafen!

Voldtekt og seksuelle overgrep mot barn er ikke en sjelden foreteelse. Det er her hovedproblemet ligger i dag, ikke i at straffene er for lave.

Anne Robberstad
professor dr juris
Universitetet i Oslo

For kvinner og barn? Regjeringen har i forslag til ny straffelov som ble fremlagt like før jul, foreslått å øke minimumsstraffene til 3 års fengsel for voldtekt og for samleie med barn under 14 år. I dagens straffelov er disse minimumsstraffene 2 år (strl §§ 192 og 195).

Med utsagnet "Dagens straffelov ble laget for over 100 år siden, av og for menn. Det er på høy tid med fornyelse" prøver justisminister Knut Storberget å gi inntrykk av at forslaget til ny straffelov i større grad er laget for kvinner og barn.

Frifinne. Den fornyelsen som består i å heve minstestrafene for voldtekt og samleie med barn, vil garantert føre til en svekket stilling for voldtatte og barn i rettsapparatet. Det er en gammel erfaring at en høy minimumsstraff fører til redusert sjanse for domfellelse. De som skal avgjøre skyldspørsmålet kvier seg for å si ja på dette, fordi konsekvensene for tiltalte blir så store. Selv om det gjelder en alvorlig straffbar handling, kan forholdene i det enkelte tilfelle tilsi en mildere reaksjon enn minimumsrammen. Da vil man heller frifinne enn domfelle.

Skadevirkninger. Blant annet av denne grunn har jurister lenge vært skeptiske til bruk av lovbestemte minstestrafte. Da minstestrafte ble satt opp fra 1 til 2 år i 2000, kom initiativet hverken fra Seksuallovbruddsutvalget eller fra departementet, men fra medlemmer av Stortingets justiskomite, nærmere bestemt Kristelig Folkeparti, Høyre og Senterpartiet. Kanskje var politikerne ikke klar over skadevirkningene som følger av høye minimumsstrafte. Den gang gikk komiteens medlemmer fra Ap imot endringen, de mente den i verste fall kunne føre til frifinnelse på tvilsomt grunnlag. Gir Ap nå blaffen i skadevirkningene?

Historien. De historiske erfaringene er entydige når det gjelder minimumsstrafte for sedelighetsforbrytelser. I 1927 ble minimumsstraffene for "voldtekt til samleie" og samleie med barn hevet fra 1 til 3 år. Ganske raskt viste det seg at dette bar galt av sted. I flere saker svarte lagretten nei på skyldspørsmålet selv om straffeskylden ut fra bevisene var på det rene. Statsadvokat Dorenfeldt holdt foredrag for Norske Kvinners Nasjonalråd i 1956 om at det på grunn av de strenge straffebestemmelsene var vanskelig å få fellende dom i alvorlige sedelighetssaker selv om bevisene var meget gode. Nasjonalrådet gikk deretter inn for "mer elastiske" straffebestemmelser. Justisdepartementet tok konsekvensen av erfaringene og sørget for at minimumsstraffene i 1963 ble satt ned til 1 år. Straffelovkommisjonen oppsummerte i NOU 2002:4 s 365: "Systemet [fra 1927] ledet til en rekke tilfeller av ubegrunnede frifinnelser og påtaleunnløtelser og ble i stor utstrekning forlatt i 1963 ..."

Ingen motforestillinger. Dagens proposisjon, som vil reversere utviklingen, nevner ikke en gang risikoen for uriktige frifinnelser. Begrunnelsen for å heve minstestrafte er et ønske om å heve straffenivået, og da er en økning av minstestrafte "lovteknisk mest ryddig", som justiskomiteens medlemmer fra Ap og Frp tidligere har uttrykt det. Det fremkommer ingen motforestillinger i proposisjonen mot å bruke dette virkemidlet. Departementet synes å ha glemt den forrige proposisjonen til ny straffelov fra 2004, der det heter at minimumsstrafte kan lede til dårlig begrunnede henleggelse eller frifinnelser, eller at handlingen henføres

under et mindre treffende straffebud som ikke har noen bestemmelse om særskilt minstestraft (såkalt nedsubsumering).

Kritikk fra FN. I 2003 fikk Norge kritikk fra FNs Kvinnekommisjon for vår praksis i behandlingen av voldtektssaker. Kritikken gikk på at en svært liten del av anmeldte voldtekter resulterer i domfellelse og at påtalemyndigheten henlegger et økende antall saker. Det er all grunn til å tro at økte minstestraffer vil forsterke grunnlaget for denne kritikken.

Viktigst å bli trodd. Det viktigste for de fornærmede i sedelighetssaker er at siktede blir domfelt, ikke hvor mange år straffen blir. For barn spesielt kan en frifinnelse ha katastrofale følger. Ikke fordi siktede slipper fengsel, men fordi det i andre sammenhenger enn straffesaken kan bli lagt til grunn at overgrepet ikke har skjedd.

Sannhetsmonopol. Strafferettens sannhetsmonopol er vanskelig å komme utenom, selv om det rent juridisk ikke er noe i veien for å legge til grunn at overgrep har skjedd. I incesttilfellene kan dette medføre at barnet fortsatt blir prisgitt en samværsforelder som misbruker barnet. Domfellelse i straffesaken er en sikker metode for å forhindre dette. For voksne voldtatte kan det være ille nok at overgriperen får lav straff. Men hvem er i tvil om hva den voldtatte vil velge, at det blir frifinnelse eller en kortvarig fengselsstraff? Historien viser at domstolen av og til velger frifinnelse dersom minimumsstraffen er satt høyt. Og påtalemyndigheten velger henleggelse. De fleste fornærmede vil oppfatte dette som at de ikke er blitt trodd, selv om bistandsadvokaten forsøker å forklare dem at rent juridisk skyldes det noe annet.

Sjeldne tilfelle? En høy minimumsstraff gir uttrykk for at straffverdigheten av en handling er svært stor: Handlingen er sterkt skadelig eller særskilt støtende. Ved at man definerer handlingen som særlig ille, skapes det et inntrykk av at den er sjelden. De ytterst få som sorteres ut til domfellelse, får merke samfunnets fordømmelse. Samtidig opprettholdes illusjonen om at slike lovbrudd ikke forekommer ofte. Det er vanskelig å ta inn over seg at grusomme handlinger ikke skjer så helt sjeldent.

Symbolpolitikk. Det var å ønske at justispolitikkerne og rettsvesenet kunne innse at voldtekt og seksuelle overgrep mot barn ikke er en sjelden foreteelse. Det er her hovedproblemet ligger i dag, ikke i at straffene er for lave. Å sette høye minimumsstraffer er billig symbolpolitikk. Opphev heller minstestraften for voldtekt, slik Straffelovkommisjonen gikk inn for i 2002, og minstestraften for samleie med barn, slik et mindretall i kommisjonen gikk inn for.